

František Mihina, Rudolf Dupkala, Ondrej Marchevský, Lukáš Švaňa, Ján Kalajtžidis: Osobnosti slovenskej filozofie 20. storočia

Bratislava, Slovenské filozofické združenie pri SAV 2023. 136 s.

Kniha *Osobnosti slovenskej filozofie 20. storočia*, ktorá vznikla zo spolupráce Františka Mihinu, Rudolfa Dupkalu, Ondreja Marchevského, Lukáša Švaňa a Jána Kalajtžidisa, ponúka čitateľom encyklopedický pohľad na pôsobenie vybraných slovenských filozofov 20. storočia prostredníctvom heslovitého spracovania. Tento prístup umožňuje stručný náhľad do rozmanitých filozofických a svetonázorových pozícií, ktoré ovplyvnili formovanie slovenskej filozofickej scény.

Publikácia zoznamuje čitateľov s dvadsiatimi vybranými postavami slovenského filozofického diskurzu. Cieľom knihy nie je len poskytnúť filozofickej verejnosti vyčerpávajúci odborný alebo popularizačný materiál, ale aj otvoriť priestor pre ďalšie skúmanie a diskusiu o slovenskej filozofickej identite. Zároveň publikácia pokrýva historický osud niektorých filozofických diel, ktorým sa nevenovala patričná pozornosť. Kniha svojou povahou podnecuje k diskusii, pretože heslovité definovanie tvorby vybraných autorov môže viesť k skratkovitej prezentácii filozofických pozícií jednotlivých osobností, hoci autori publikácie sa snažia svoje závery podporiť analýzou ich prác a textov.

Medzi filozofické diela, ktorým sa nevenovala patričná pozornosť, patrí napríklad tvorba Vladimíra Brožíka. Aj keď bol Brožík pôvodne ovplyvnený marxizmom – čo bol pravdepodobne jeden z dôvodov, prečo sa mu nevenovala takmer žiadna pozornosť –, postupne prešiel ku kritickému mysleniu a prehodnotil niektoré marxistické idey, čo sa prejavilo na jeho filozofii umenia a hodnôt. Vo svojich monografiách ako *Človek a krásno*, *Hodnoty*, *normy a projekty sveta* a *Estetika všedného dňa* Brožík rozvíjal myšlienku, že krásna a umenie sú zásadné pre ľudskú existenciu a spoločnosť a že by mali byť prístupné všetkým. Brožíkova tvorba predstavuje prínos pre diskusie o axiológii, estetike a filozofii umenia, čím – okrem iného – ponúka zdroj inšpirácie pre súčasnú filozofickú tvorbu. V tomto zmysle možno pozitívne hodnotiť zameranie autorov na Brožíkovu tvorbu, keďže týmto spôsobom pripomínajú súčasným čitateľom zabudnutú interpretačnú perspektívu vzťahu medzi hodnotami, estetikou a ľudskou existenciou.

V rámci analýzy diela Juraja Cígera publikácia poskytuje rozsiahly a detailný prehľad jeho filozofických prístupov, pričom sa zameriava tak na oblasti, ako sú infinitézimálna logika, filozofická antropológia, význam vedomia, či mravnosť osobnosti, ako aj na autorovu interpretáciu prác Reného Descartesa. Napriek tomu v tejto analýze chýbajú niektoré aspekty Cígerovej koncepcie. Konkrétne: publikácia ne-

zohľadňuje jeho úlohu v spore medzi zástancami mysticizmu (intuitivizmu) a carnapizmu. Tiež by bolo vhodné prezentovať Cígerovo dielo v širšom európskom kontexte, s dôrazom nielen na vtedajšie filozofické smery, ale aj na psychoanalýzu či existenciálnu psychológiu, čo by poskytlo ucelenejší pohľad na jeho prácu a vplyv.

Okrem autorov, ktorí zastávali intuitívny realizmus, sa recenzovaná kniha zaoberá tvorbou Václava Černíka, Igora Hrušovského, či Vojtecha Filkorna, ktorých pôsobenie sa neoddeliteľne spája s rozvojom teórie poznania a metodológie vied. Václav Černík, narodený v roku 1931, bol kľúčovou osobnosťou bratislavskej logickej a metodologickej školy. Okrem iného svojím pedagogickým a vedeckým pôsobením na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied výrazne ovplyvnil najmä rozvoj slovenskej epistemológie a metodológie vied. Jeho dielo je v predmetnej publikácii prezentované so širokým záberom – od dialektickej logiky po teóriu poznania.

Prehľadným spôsobom publikácia referuje tiež o tom, ako sa menili pozície Igora Hrušovského. V tejto súvislosti je potrebné oceniť prístup autorov publikácie, pretože naozaj vecne opisujú jeho vzťah k dialektickému materializmu ako fundamentálnej metóde. Publikácia sa tiež zameriava na významnú postavu slovenskej vedeckej a akademickej obce, profesora Vojtecha Filkorna. Autorský tím na príklade jeho monografických prác a štúdií dokazuje, že Filkornove idey položili základy vzdelávania nie len logikov a metodológov, ale aj širšej vedeckej obce na Slovensku. Autori publikácie ďalej skúmajú, ako Filkorn svojimi teóriami a kritickým pohľadom na vplyvné filozofické koncepty, napríklad práce Poppera a Carnapa, prispel k integrácii rôznych filozofických a vedeckých tradícií do vývoja slovenskej vedy. V tomto kontexte recenzovaná publikácia umožňuje čitateľom získať všeobecný prehľad o rozvoji logiky, metodológie a filozofie vedy na Slovensku.

Autori monografie venujú pozornosť aj Tiborovi Halečkovi, slovenskému filozofovi, pedagógovi a teoretikovi vedeckého ateizmu. Je to v istom zmysle prekvapujúce – vzhľadom na výrazné ideologické zafarbenie Halečkových publikácií. V knihe sa podrobne rozoberá, ako Halečka inicioval a propagoval vedecký ateizmus, úzko spojený s dogmatickým výkladom Marxovho a Leninovho dedičstva, ako sa snažil formovať nový svetonázor prostredníctvom indoktrinácie. Jeho snaha o ateizáciu a kritiku náboženstva je predstavená ako základný kameň jeho akademických a verejnoprávnych aktivít. Pri hodnotení Halečkovej práce je dôležité zdôrazniť, že jej prezentácia a diskusia o jeho vplyve nie sú len kritikou jeho ideologických postojov, ale tiež pripomínajú význam kritického myslenia a schopnosti spoločnosti reflektovať tie časti svojej minulosti, na ktoré by najradšej zabudla.

V recenzovanej knihe sa okrem prác a pôsobenia Tibora Halečka v rovnakom zmysle analyzujú aj postavy Andreja Siráckeho a Ladislava Szántó, ktorí – rovnako ako Halečko – prispeli k rozvoju marxisticko-leninskej teórie na Slovensku. Sirác-

ky sa zameriaval na filozofiu, etiku a sociológiu, s výrazným propagandistickým charakterom, zatiaľ čo Szántó sa intenzívne venoval filozofickému rozmeru marxizmu-leninizmu. Spoločným menovateľom prác týchto troch autorov je snaha o ateizáciu spoločnosti a propagácia komunistických ideí. Tieto časti publikácie ponúkajú cenné ponaučenie o tom, ako je dôležité rozlišovať medzi vedeckým poznávaním a ideologickou indoktrináciou, ako aj o rizikách, ktoré pramenia z nadmernej ideologizácie vedy a vzdelávania.

V časti venovanej Ladislavovi Hanusovi, významnej osobnosti slovenskej kultúry a filozofie 20. storočia, autori monografie podrobne rozoberajú jeho prínos k rozvoju slovenskej intelektuálnej a kultúrnej sféry. Hanusova životná cesta a dielo sú pritom zasadené do kontextu turbulentných historických udalostí. Analýza jeho angažovanosti pri riešení filozofických, teologických a kultúrnych otázok reflektuje zápas s etickými, duchovnými a sociálnymi otázkami vtedajšej doby. V texte je zmienená aj Hanusova inšpirácia takými osobnosťami, akými boli napríklad Guardini, Haecker a ďalší, ktorí boli známi svojím odporom proti nacizmu a hľadaním duchovných a morálnych odpovedí na krízy civilizácie. Hanusov záväzok voči kresťanskému humanizmu a jeho kritika politického klerikalizmu, ako aj jeho záujem o pluralizmus a demokratické hodnoty naznačujú jeho implicitný odpor voči všetkým totalitným režimom, vrátane fašizmu a nacizmu. Avšak: absencia aspoň stručnej analýzy tých Hanusových myšlienok, v ktorých sa objavujú aj nacistické a fašistické prvky, bohužiaľ nedotvára ucelenejší obraz jeho pozície a politických úsudkov.

Publikácia približuje taktiež prínosy významných osobností v oblasti výskumu dejín slovenského filozofického myslenia, ktoré sú vzájomne prepojené záujmom o historické a kultúrne kontexty. Tak tvorba Andreja Kopčoka sa prezentuje v kontexte vplyvu filozofických ideí v rámci slovenského kultúrneho a politického diskurzu, pričom autori monografie opisujú aj jeho snahu o výmenu myšlienok medzi Slovenskom, Juhosláviou a Poľskom. Analýza tvorby Júliusa Strinku sa zasa, okrem iného, venuje metodologickým otázkam filozofickej historiografie či teoretickým problémom v spoločenských vedách. Autori recenzovanej publikácie vecne približujú aj tvorbu Eleny Várossovej, najmä jej filozofické zameranie na analýzu slovenského obrodeneckého myslenia. Zdôrazňujú, že jej interdisciplinárny prístup v analýze „generácie všeslávie“ a „generácie štúrovcov“ predstavuje kľúčový moment v pochopení slovenskej filozofickej identity. Analýza týchto osobností navyše nepochybne prispieva k hlbšiemu pochopeniu slovenského filozofického myslenia aj v rámci súčasnej generácie, čo ďalej prehľbuje hodnotu prezentovanej publikácie.

Predmetná monografia analyzuje tiež oblasť teologicko-filozofického myslenia na Slovensku, so zameraním na vybraných autorov – Igora Kišša, Štefana Samuela Osuského a Alexandra Spesza, ktorí sa významne zapísali do diskurzu kresťanskej teológie a filozofie. Autorský kolektív sa zamerá aj na priblíženie tvorby Milana Šimečku, Jaroslava Martinku, Jána Bodnára, Svätopluka Štúra a Milana Ziga.

Na záver možno oceniť recenzovanú publikáciu nielen za jej prínos k historio-
grafii slovenskej filozofie, ale aj za jej pedagogickú hodnotu. Integrácia základných
biografických údajov a informácie o kľúčových dielach každej prezentovanej osob-
nosti umožňujú čitateľom nielen získať esenciálne informácie, ale stimulujú ich aj
k ďalšiemu prieskumu. Kniha *Osobnosti slovenskej filozofie 20. storočia* tak prekra-
čuje rámec bežného akademického výskumu. Prináša totiž navyše aj pedagogic-
ký rozmer, ktorý ju predurčuje k tomu, aby slúžila ako základné dielo pre študijné
programy zamerané na filozofiu a jej dejiny. Okrem toho táto publikácia reprezen-
tuje taký model v prístupe k filozofickému dedičstvu, ktorý vyvážene naviguje me-
dzi rizikami kolektívnej viny a nekritického optimizmu. Jej analytická povaha v skú-
maní diel autorov, ktorých relevancia môže byť v súčasnosti spochybňovaná alebo
kritizovaná z dôvodu ich ideologického zamerania, rozširuje perspektívy čitateľov
a podnecuje ich k prehodnoteniu kontroverzných ideí.

Martin Foltin

Filozofický ústav SAV, v. v. i., Bratislava

martin.foltin@savba.sk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3981-7811>